

Розділ II. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657.424

В. С. Амбарчян, аспірант кафедри обліку
в кредитних і бюджетних установах
та економічного аналізу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ ІНВЕСТИЦІЙ БАНКУ В АСОЦІЙОВАНІ ТА ДОЧІРНІ КОМПАНІЇ

АННОТАЦИЯ. Рассмотрены вопросы регулирования учетных операций по признанию и оценке финансовых инвестиций в ассоциированные и дочерние компании. Определены основные отличия в раскрытии информации относительно инвестиционной деятельности банков в соответствии с международными и отечественными стандартами учета и нормативными актами НБУ.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: учет, ассоциированная компания, дочерняя компания, метод долевого участия, обесценение активов, внеоборотные активы, гудвилл.

ABSTRACT. The questions of regulation of accounting confessing and estimating operations with subsidiaries and associates are considered. The basic differences between the methods of informational disclosure of bank financial investment activities according to international and domestic accounting standards and NBU normative acts are determined.

KEY WORDS: accounting, associates, subsidiaries, equity method, impairment, non-current assets, goodwill.

АНОТАЦІЯ. Розглянуто питання регулювання облікових операцій із визнання та оцінки фінансових інвестицій в асоційовані та дочірні компанії. Визначено основні відмінності у розкритті інформації про інвестиційну діяльність банків відповідно до міжнародних і вітчизняних стандартів обліку та нормативних актів НБУ.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: облік, асоційована компанія, дочірня компанія, метод участі в капіталі, зменшення корисності, непоточні активи, гудвіл.

Ефективність функціонування банківської установи напряму залежить від якості інформації, яка подається у її фінансових звітах. Вчасно отримані та проаналізовані дані про результати господарської діяльності банку дозволяють керівництву приймати правильні управлінські рішення та реагувати на будь-які відхилення, що виникають унаслідок впливу як зовнішньоекономічних, так і внутрішньобанківських факторів. Особливо гостро ця проблема постає перед банками, що здійснюють інвестиційну діяльність. Багатовек-

торний зовнішньоекономічний характер такої діяльності потребує складання фінансових звітів у чіткій відповідності з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Разом з тим, функціонування банківської установи на вітчизняному фінансовому ринку потребує відповідності національним законодавчим і нормативним правилам відображення облікової інформації, а отже ставить перед банком завдання формувати фінансову звітність за подвійними стандартами, що значно ускладнює технологічний процес складання та подання звітної інформації.

Огляд наукової літератури з обраної теми показав, що питання нормативного регулювання інвестицій в асоційовані та дочірні компанії в своїх працях досліджували В. М. Костюченко, О. В. Небильцова, Р. С. Коршікова, Л. І. Лукяненко, В. В. Ходзицька, О. Е. Кузьмінська, Г. І. Спяк. В. М. Костюченко досліджує питання складання консолідованої фінансової звітності за міжнародними та національними положення обліку та звітності [1]. О. В. Небильцова, Р. С. Коршікова, Л. І. Лукяненко та В. В. Ходзицька в своєму посібнику досліджують процедури обліку інвестицій в асоційовані та дочірні компанії за принципами міжнародних облікових стандартів [2]. У статті О. Е. Кузьмінської розглянуто теоретичні та практичні аспекти обліку гудвілу, що виникає при купівлі здійсненні інвестицій в дочірні компанії та отриманні контролю [3]. Г. І. Спяк проводить аналіз відповідності методики обліку фінансових інвестицій банків, зосереджуючи увагу на інвестиціях, що розміщуються в торговому портфелі, портфелях на продаж і до погашення [4]. Додаткового дослідження потребують питання усунення невідповідностей у методиках обліку інвестицій в асоційовані та дочірні компанії за міжнародними стандартами фінансової звітності, національними положення обліку та нормативними актами НБУ.

Національний банк України вимагає від комерційних банків ведення обліку та відображення у звітності інформації про інвестиційну діяльність відповідно до Положень (стандартів) бухгалтерського обліку та затверджених нормативних актів. Разом з тим, банківські установи, що здійснюють будь-яку зовнішньоекономічну діяльність, зобов'язані складати фінансові звіти з урахуванням вимог міжнародних стандартів обліку. Перелік нормативних документів, що регулюють процедури відображення облікової інформації про інвестиції в асоційовані та дочірні компанії банку наведено на рис. 1.

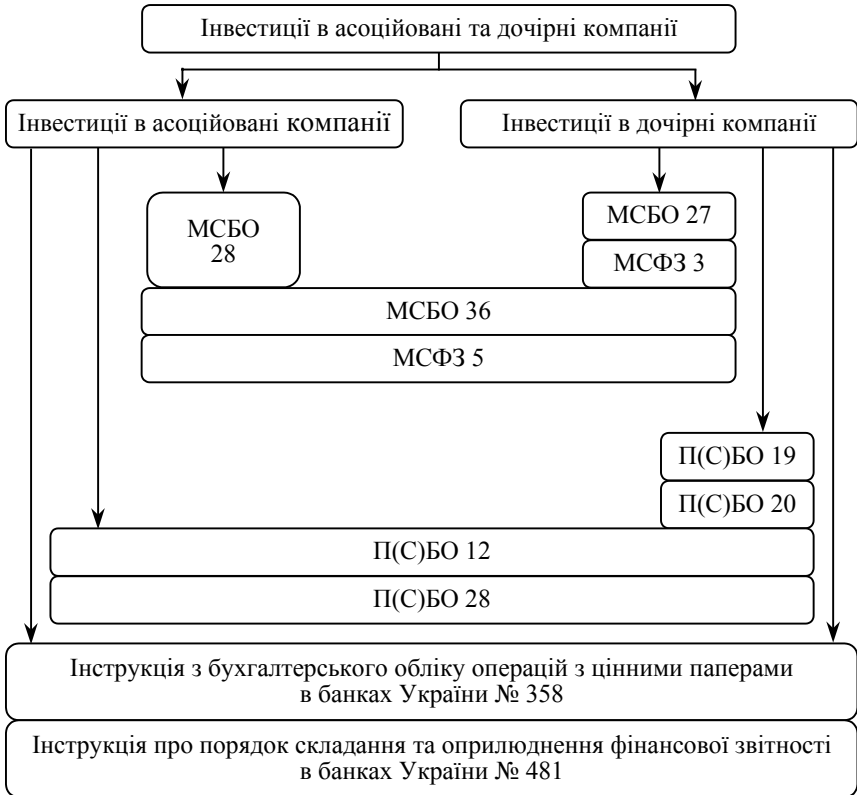

Рис. 1. Регламентування обліку інвестицій банку в асоційовані та дочірні компанії

Проаналізувавши процедури обліку фінансових інвестицій, що регулюються кожною з вище визначених груп нормативних документів, можна зробити висновок, що в запропонованих ними методах відображення облікової інформації існують певні невідповідності. Вони стосуються не тільки відмінностей у правилах відображення облікових процесів, а й у рівнях деталізації облікової інформації, що вимагається до розкриття.

Відповідно до МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства», асоційоване підприємство — це суб'єкт господарювання, «...на який інвестор має суттєвий вплив і який не є ані дочірнім підприємством, ані часткою участі в спільному підприємстві» [5, п. 2]. Таким

чином, наявність суттєвого впливу визначається головним критерієм, за яким здійснені грошові вкладення можна вважати інвестиціями в асоційовані компанії. Безумовним свідченням суттєвого впливу є володіння часткою акцій в статутному капіталі об'єкта інвестування в розмірі не менше 20 %. У випадку, коли розмір частки власності менше 20 %, об'єкт інвестування може визнаватися асоційованою компанією виключно за умов наявності одного з перерахованих фактів: представництво в раді директорів об'єкта інвестування, участь у розробці дивідендної політики, здійснення взаємних суттєвих операцій, взаємообмін управлінським персоналом та необхідною технічною інформацією. Разом з тим, в Інструкції з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України № 358 визначено, що наявності однієї з вище перерахованих ознак суттєвості впливу інвестора недостатньо для внесення об'єкта інвестування до категорії асоційованих компаній [6]. Для цього необхідно мати щонайменше два докази суттєвого впливу. Така розбіжність у кількості класифікаційних ознак, за якими об'єкт інвестування можна відносити до асоційованої компанії, ускладнює роботу з формування інвестиційного портфеля банку.

У момент придбання фінансові інвестиції банку оцінюються за собівартістю. Подальша оцінка інвестицій в асоційовані компанії здійснюється за методом участі в капіталі, що передбачає подальше коригування визначеної за собівартістю інвестиції на частку інвестора в прибутках чи збитках об'єкта інвестування з відрахуванням суми отриманих дивідендів. Згідно з ПСБО 12 «Фінансові інвестиції», інвестиції в асоційовані компанії оцінюються не за методом участі в капіталі, а за справедливою вартістю лише у випадку їх придбання з метою продажу протягом 12 місяців з дати придбання або неможливості передачі коштів інвестору коштів від інвестиційної діяльності протягом періоду, що перевищує 12 місяців [7]. Разом з тим, МСБО 28 надає низку додаткових умов, за якими інвестиції в асоційовані компанії необхідно оцінювати за справедливою вартістю, а саме:

- 1) материнське підприємство, що має інвестиції в асоційованій фірмі, не складає консолідовану фінансову звітність;
- 2) інвестор є дочірнім підприємством і має дозвіл від материнської компанії не застосовувати метод участі в капіталі;
- 3) боргові інструменти або інструменти власного капіталу інвестора не обертаються на відкритому ринку та він не подає звіти до ДКЦПФР;

4) материнське підприємство інвестора подає консолідовану фінансову звітність відповідно до вимог МСФЗ.

У свою чергу, в Інструкції № 358 визначено процедури обліку інвестицій в асоційовані підприємства виключно за методом участі в капіталі, не розкриваючи інформації про те, як обліковувати інвестиції за умов їх подальшої оцінки за справедливою вартістю.

Облік інвестицій в дочірні компанії регулюється МСБО 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність» та П(С)БО 20 «Консолідована фінансова звітність». Здійснена фінансова інвестиція визнається дочірньою компанією, якщо в результаті таких вкладень інвестор отримує можливість управляти фінансовими та операційними політиками, тобто здійснює контроль над об'єктом інвестування. Інвестор у дочірню компанію визнається як материнське підприємство і зобов'язується складати консолідовану фінансову звітність шляхом впорядкованого додавання подібних статей активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат материнського і дочірнього підприємств. Для уникнення подвійного відображення облікових сум, балансова вартість інвестицій материнського банку в дочірні компанії і всі внутрішньо групові операції і доходи виключаються.

Правила консолідації за національними стандартами відповідають процедурам складання консолідованої звітності групи за міжнародними положеннями обліку. Єдина відмінність стосується визначення умов, за яких материнський банк може складати окрему фінансову звітність. Відповідно до МСБО 27, окрема фінансова звітність — це звітність, що подається материнським підприємством, у якій інвестиції в дочірні компанії «обліковуються на основі частки прямої участі, а не на основі відображених у звітності результатів та чистих активів об'єктів інвестування» [8, п. 4]. Норми обох положень дозволяють не складати консолідовану звітність, якщо материнський банк є дочірнім і повністю належить іншому підприємству. Крім того, П(С)БО 20 вимагає подавати окрему фінансову звітність за таких умов: дочірня компанія придбана і утримується з метою продажу; дочірня компанія здійснює діяльність в умовах, які обмежують її здатність передавати кошти материнському банку [9, п. 5]. МСБО 27 висуває інші додаткові умови, за якими материнське підприємство не зобов'язане подавати консолідовану звітність: фінансові інструменти материнського банку не обертаються на фондовому ринку, банк не подає фінансової звітності до ДКЦПФР і материн-

ське підприємство банку складає звітність за методом повної консолідації.

Облік інвестицій в асоційовані та дочірні компанії, що утримуються з метою продажу, регулюються нормами П(С)БО 12 і МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність». У вітчизняному стандарті інвестиції класифікуються як утримувані для продажу, якщо інвестор має намір продати їх протягом 12 місяців з дати придбання. В МСФЗ 5, у свою чергу, визначено, що інвестиції в асоційовані та дочірні компанії визнаються як утримувані для продажу, якщо їх балансова вартість буде відшкодована шляхом операцій продажу, а не поточного використання, такий продаж є високо ймовірним, і очікується, що він відбудеться протягом дванадцяти місяців з дати класифікації [10]. Разом з тим, за умов неможливості продажу інвестиції протягом 12 місяців з причин, щодо яких немає провизни інвестора, МСФЗ 5 дозволяє утримувати такий актив у групі для продажу до моменту усунення перешкод.

Певні невідповідності існують і в методах оцінки інвестицій в асоційовані та дочірні компанії, що утримуються в портфелі цінних паперів на продаж. Відповідно до П(С)БО 12, така фінансова інвестиція на дату балансу має оцінюватися за справедливою вартістю, в той час, як МСФЗ 5 вимагає оцінювати такі інвестиції за найнижчою з двох оцінок — балансовою вартістю або справедливою вартістю з вирахуванням витрат на продаж.

Особливої уваги потребує порядок розкриття інформації про гудвіл, що виникає в процесі вкладення фінансових ресурсів в асоційовані та дочірні компанії. Гудвіл визначається як перевищення собівартості придбаних фінансових інвестицій над часткою інвестора в справедливій вартості активів і зобов'язань асоційованого підприємства. Основна відмінність у регламентації обліку гудвілу, що виникає при вкладенні фінансових ресурсів в асоційовану компанію за міжнародними обліковими стандартами та національними положеннями, стосується порядку перевірки гудвілу на зменшення корисності. В МСБО 28 визначено, що сума гудвілу не визначається окремо, а включається до балансової вартості фінансової інвестиції, а тому окремо не підлягає перевірці на зменшення корисності (на зменшення корисності перевіряється весь актив); відповідно до Інструкції № 358, банк має щорічно здійснювати перевірку гудвілу від інвестицій в асоційовані компанії на зменшення корисності.

Облік гудвілу, що виникає при здійсненні інвестицій в дочірні компанії, регулюється МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу», Інструкцією № 358, Інструкцією №481 «Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності в банках України» та П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств». В Інструкціях № 358 і № 481 перевищення сальдо сум активів і зобов'язань над сумою переданої компенсації і неконтрольованої частки визначається як «негативний гудвіл». Разом з тим, у національних і міжнародних стандартах обліку поняття «негативний гудвіл» відсутнє, а в МСФЗ 3 таке перевищення визнається як «вигідна покупка» [11].

Значні відмінності можна побачити і в порядку розрахунку гудвілу при купівлі контрольної частки в дочірній компанії. Порядок розрахунку гудвілу за різними нормативами та стандартами обліку подано в табл. 1.

Таблиця 1

ПОРЯДОК РОЗРАХУНКУ ГУДВІЛУ, ЩО ВИНИКАЄ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ІНВЕСТИЦІЙ У ДОЧІРНЮ КОМПАНІЮ

	Нормативний документ			
	МСФЗ 3	П(С)БО 19	Інструкція № 358	Інструкція № 481
Зменшуване	сума справедливої вартості інвестиції на дату придбання та неконтрольованої частки в об'єкті придбання	вартість придбання	вартість придбання	балансова вартість придбаних материнським банком акцій об'єкта інвестування
Від'ємник	сальдо сум на дату придбання ідентифікованих чистих активів	частка покупця в справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань	частка покупця в справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів та зобов'язань	частка покупця в чистих активах косолидованого учасника
Різниця	гудвіл	гудвіл	гудвіл	гудвіл

Порівняльний аналіз нормативних джерел з обліку інвестицій банку в асоційовані та дочірні компанії показав не тільки невід-

повідність методичних підходів за міжнародними і національними стандартами, а й значні розбіжності в правилах обліку, що визначаються в П(С)БО та інструкціях НБУ. Усунення визначених невідповідностей дозволить позбавити банки необхідності складання двох пакетів фінансової звітності, покращити інформаційність фінансових звітів та підвищити достовірність облікової інформації.

Література

1. *Костюченко В. М.* Консолідована фінансова звітність: міжнародний досвід та практика України: навч.-практ. посібник / В. М. Костюченко; Міжнар. ін.-т менеджменту. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 528 с.
2. Облік і звітність за міжнародними стандартами: навч. посібник / О. В. Небильцова, Р. С. Коршікова, Л. І. Лукяненко, В. В. Ходзицька; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т імені Вадима Гетьмана. — К.: КНЕУ, 2011. — 453 с.
3. *Кузьмінська О. Е.* Облік гудвілу при формуванні консолідованої банківської групи // Фінанси, облік і аудит. — 2010 — № 15. — С. 271—282.
4. *Сняк Г. І.* Методичні аспекти бухгалтерського обліку операцій банків з цінними паперами // Світ фінансів. — № 2(15), травень 2008. — С. 79—89.
5. МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства» [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: www.minfin.gov.ua.
6. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України: Затверджено постановою правління НБУ від 03.10.2005 № 358 // Режим доступу до матеріалів: www.rada.gov.ua
7. П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: www.minfin.gov.ua.
8. МСБО 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність» [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: www.minfin.gov.ua.
9. П(С)БО 20 «Консолідована фінансова звітність» [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: www.minfin.gov.ua.
10. МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність» [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: www.minfin.gov.ua.
11. МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: www.minfin.gov.ua.
12. Інструкція про порядок складання і оприлюднення фінансової звітності банків України: Затверджено постановою правління НБУ від 27.12.2007 № 481 // Режим доступу до матеріалів: www.rada.gov.ua.

13. П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: www.minfin.gov.ua.

14. МСБО 36 «Зменшення корисності активів» [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: www.minfin.gov.ua.

Стаття надійшла до редакції 26 квітня 2012 року

УДК 519.218.82:33.021

М. С. Амбарчян, аспірант
кафедри обліку в кредитних
і бюджетних установах та економічного аналізу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПРОГНОЗУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ БАНКІВ НА ОСНОВІ МЕТОДІВ ЕКСТРАПОЛЯЦІЇ ТРЕНДІВ

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрено алгоритм построения прогноза значений показателей финансовой отчетности банков с использованием методов экстраполяции трендов. Автором осуществлено сравнение точности прогнозирования на основе метода простой экстраполяции трендов и метода экспоненциального сглаживания.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: экстраполяция трендов, метод экспоненциального сглаживания, метод наименьших квадратов, погрешность прогноза.

ABSTRACT. The two types of the extrapolation methods, used for forecasting of financial reports' indexes are overviewed in the article. The methods are evaluated by the author due to the level of their efficiency.

KEY WORDS: extrapolation, exponential smoothing, methods of least squares, a forecasting error.

АНОТАЦІЯ. В статті розглянуто алгоритм побудови прогнозу значень показників фінансової звітності банків із застосуванням методів екстраполяції трендів. Автором здійснено порівняння точності прогнозування на основі методу простої екстраполяції трендів та методу експоненціального згладжування.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: екстраполяція трендів, метод експоненціального згладжування, метод найменших квадратів, похибка прогнозу.